

A történelem során előbb Nyugateurópában, utána Keleteurópában volt nagyon elterjedve az antiszemitizmus a lakosság körében, azonban Ukrajnában Oroszországgal ellentétben nem alakult ki nagyon erős formája, mivel az ukránok mindig együtt éltek a zsidókkal, miközben Oroszországban területileg is el voltak különítve egymástól. Azonban, amennyiben Ukrajna Európa fele halad, lehetséges, hogy a jövőben szembe kell nézzen az antiszemitizmus jelenleg Nyugateurópára jellemző formáival.

A cikk végén a beszélgetés kitér röviden az idegengyűlöletre is. Ukrajnában létezik egy Akadémia (*Interregional Academy for Personnel Management, Interregionális Személyzetmenedzsment Akadémia*), amely egy ideig antiszemita és idegengyűlölő publikációkat adott ki, azonban ezek száma időközben erősen csökkent. Az ukránok nem nagyon fogékonyak a szélső jobb radikalizmusra, antiszemitizmusra és idegengyűlöletre. Egy nacionalista párt szavazóit vizsgálva a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a szavazók csupán egy harmada támogatta a párt programját, és a fennmaradó kétharmad csak azért szavazott a pártra, mert szerintük a kormánypárttal és az ellenzékkel szemben kizárólag ez a párt tartotta fontosnak az ukrán nyelvet és kultúrát. Ukrajnában sok kisebbség van, amelyeknek sokkal nehezebb kapcsolatuk van a többségi társadalommal, mint a zsidóknak. Vannak zsidó származású parlamenti képviselők és a tény, hogy sok zsidó volt jelen a Majdanon és néhány a háborúban is harcolt, hatékonyan hat a sztereotípiák ellen.

Hamburg Judit

KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

Mikecs László emlékezete

Halász Péter: „Holt magyarok istápolója” Száz esztendeje született Mikecs László. = Erdélyi Múzeum. 2017. 79. évf. 2. sz. 127-139 p.

Mikecs Lászlót, – akit éppúgy 27 esztendőskorában pusztítottak el, mint Petőfi Sándort, – úgy ismeri az utókor, hogy történész, irodalmár, művészettörténész, néprajzkutató és nyelvész is volt. Kósa László találó meghatározása szerint „a legnemesebb értelemben vett magyarságtudományt művelte” (M.L. emlékezete. *Ethnographia* 1969.LXXX.239.) A tudományos élet pedig elsősorban a Kárpátokon túli magyarság, különösen a moldvai csángók egyik legavatottabb kutatójaként tartja számon.

Mikecs László Bihardiószegen (Bihar vármegye, Székelyhídi járás) született 1917-ben, ahol hatéves koráig nevelkedett. Ősei évszázadok óta éltek ezen a tájon, és a parasztcsaládok sorából édesapja lépett elsőként tanítói pályára. Elemi és középiskoláit azonban már szülei mellett Cegléden és Aszódon végezte, majd Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott be, magyar–német szakra. Fél év múlva az Eötvös Kollégiumba is felvették. Tudományos tevékenységének kialakításában nagynevű tanárok segítettek. Mályusz Elemértől hallgatott történelmet, Pais Dezsőtől és Zsirai Miklóstól nyelvészetet, Horváth Jánostól filológiát, Németh Gyulától turkológiát, folklórt Solymossy Sándortól, irodalomtörténetet Keresztury Dezsőtől, de látogatta Gyórfy István és Kodály Zoltán óráit is. Olaszul, franciául, bolgárul és románul tanult. Az Eötvös Kollégiumban az önképzéshez tartoztak a külföldi tanulmányutak is. Így járt Mikecs László részben önköltségen, részben ösztöndíjjal Ausztriában, Németországban, Romániában, ahol Moldvában megismerkedett a regáti román és magyar viszonyokkal.

1939-ben, második alkalommal utazott Romániába, ahol a Kárpátokon túli Ó-Romániával ismerkedett. Mint írja: „Erdély magyarsága

nem érthető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül. Szükségképpen foglalkoztam hát szászokkal és románokkal is. Az utóbbiak lehető legpontosabb megismerése, kultúrájuk felmérése, a magyarsággal való viszonyuk elejétől végig való felkutatása, világháború óta folytatott politikájuk, gondolkodásmódjuk figyelése egyúttal egyik legfontosabb magyar nemzeti érdek is.” (Kósa László: Mikecs László élete és munkássága. = M.L.: Csángók. Bolyai Akadémia – Optimum K.1989)

A magyar–román viszonyban, írja, még sok elintézni való kérdés van, és ennek kapcsán a 19. századi Salamon Ferenc történészt idézi: „kivel valami célunk van, jól ismernünk legfőbb kötelességünk.” Ezért töltött 1939-ben ismét egy hónapot Nicolae Iorga Vălenii de Muntén szervezett szabadegyetemén, de eljutott a moldvai csángó településekre is, mert már akkor elhatározta, hogy könyvet ír róluk. Tapasztalatait a *Románia* című, két kiadást is megért könyvecskéjében tette közzé 1940-ben. Jó stílusú, logikus gondolatmenetű könyv ez, fölismerései pontosak, bár optimizmusát az eltelt idő jórészt megcáfolta, pesszimizmusát pedig igazolta, maradtak benne bőséggel ma is helytálló gondolatok. Nicolae Iorga szabadegyetemének célja egyébként a román vitalitás, erő, műveltség hangoztatása volt, hogy a méltónak tüntethessék fel a román népet Nagy –Románia megvalósulásáért. Mikecs László feljegyzett megállapítása ez is, mert fontosnak tartotta, hogy meg kell ismerni azt a népet, amellyel együtt kell élni. Kósa László szerint egész „kis breviáriumot lehetne összeállítani Mikecs Romániájának fontos gondolataiból és megfigyeléseiből”. Talán nem lenne tanulság nélkül való ennek a kis kötetnek az újrakiadása sem. (Halász P megjegyzése).

Mikecs Lászlót 1942-ben, 25 esztendősen kinevezték a kolozsvári gyakorló gimnázium „próbaszolgálatos” tanárának, és rövid élete végéig ez az oktatási intézmény volt a munkahelye. Ezt követően tanári munkája mellett írta tudományos műveit: két nagyobb tanulmányt a *Kárpátokon túli magyarság és Magyarok és románok* címmel továbbá néhány kisebb cikket és recenziót. Bekapcsolódott az Erdélyi Tudományos Intézet munkájába, s állandó munkatársa lett az Erdélyi Múzeum, valamint a Hítel és a Termés folyóiratoknak. Mindkét tanulmányában Kelet-Közép-Európa népeinek sorsával, nemzeté válásuk buktatóival, a magyarsággal szembeni megkérdésességük előnyeivel és hátrányaival foglalkozik.

Rövidebb írásiban a magyar és a két szomszédnép (szlovák és román) „önszemléletét”, a nemzeté válás folyamatának sajátosságait, gyermekbetegségeit, a romantikus önszemlélet útvesztőit vizsgálja. Ezekben az írásokban bontakozik ki Mikecs László nemzetpolitikai szemlélete.

Még az Eötvös Kollégiumban kezdte el legnagyobb lélegzetű és legnagyobb hatású munkáját, ami végül is – a kiadó javaslatára – a *Csángók* címet kapta, bár foglalkozik valamennyi, Kárpátokon túli magyar közösséggel. Mikecs bemutatja azt a folyamatot, ahogyan a honfoglaló magyarság a Kárpát-medence benépesítése után túlsordult a Kárpátok gerincén, megtöltve népeiséggel a korábban lakatlan gyepüket: Szörény földjét, valamint a Havasalföld északkeleti csücskén lévő Säcueni megyét. Ez utóbbit a források Säcueni Micnek, azaz Kis-Székelyföldnek is nevezik.

Mikecs kutatásai nyomán újabb szempontok alapján bontakozott ki a Kárpátokon túli magyar települések képe, mégpedig nemcsak a már többé-kevésbé ismert moldvai részen, hanem a Havasalföldön is. Mikecs újrafogalmazta a Kárpát-gerincnek, mint az „ezeréves határ”-nak a történelmi szerepét. Megállapította, hogy „már a régi magyarság ismeretében sem lett volna szabad megállnia a magyar gyepük kutatójának a Kárpátoknál”. Mert a hegygerinceknek, miként a váraknak is, csak a 13. századi tatárjárástól lett szerepük az ellenség feltartóztatásában, korábban a síkságokon, a völgyekben védekeztek. Ezeket a gyepüket szállták meg a honfoglalást követően a magyarok. Mikecs történelmi tanulmányában mégis a legtöbb adatot megőrző moldvai magyarok felé fordult a legnagyobb figyelemmel, akik könyve címét is adták. Nekik ugyanis nemcsak az emlékek léteztek.

A mindenfajta csángó témában alaplóműként számon tartott könyv bemutatja, hogy kik a Kárpátokon túl élő, csángóknak nevezett magyarok, és hogyan kerültek lakóhelyükre. Ismerteti a származásukra vonatkozó fontosabb elméleteket; számba veszi odakerülésük okait. Felvázolja a Kárpátokon túli magyarságsorsának alakulását a középkorban és az újkorban, közli a létszámukra vonatkozó statisztikai adatokat, és kitér a 19. századi és a századfordulói úgynevezett „székely kivándorlásra”, aminek következményeként a székelység a regáti, de főleg a bukaresti

románság „szolganépe” lett. A könyv utolsó fejezete pedig főként arról szól, hogy a Kárpát-medencei Magyarország hogyan gondolkodott a Kárpátokon túl élő magyarokról, és mit tett értük.

Pontosabban: mit nem tett – teszi hozzá Halász Péter –, hiszen elsősorban erről van szó. ” Számomra, aki nem is vagyok történész, de egyéb elfoglaltságaim mellett immár legalább tízszer annyi ideje foglalkozom a csángókkal, mint amennyit Mikecsnek adott a gondviselés, és nem is tudom hányadszor olvasom el ezt a könyvét, mondom, számomra is megdöbbentő, hogy ez a zseniális tehetségű, 25 esztendő fiatalember mindössze háromesztendőnyi tájékozódás után ilyen tökéletesen megismerte, megértette és megfogalmazta nemcsak a csángók múltját és jelenét, nemcsak a csángókérdés lényegét, de a csángók sorsának tanulságait is. Mégpedig úgy, hogy a könyv megjelenése óta eltelt több mint 70 esztendő gyűjtése, kutatása és történése érdemben semmit sem változtatott a csángók sorsából levonható megállapításainak érvényességén.”

Két esztendővel később Mikecs egy nagyobb tanulmányban igyekezett pótolni „kívülálló okokból részben értelemzavaró hibákkal, részben tömérdek sajtóhibával kinyomatott” fontosabb eredményeket, továbbá máris „újabb kutatásokról és újabb eredményekről ad számot. ”Ismételten visszatér a moldvai kunok kérdésére, ami a 19. század elejétől mélyebben ivódott a magyar – és nemcsak magyar – történészek egy részének tudatába. Arra az elképzelésre, mely szerint „a kunság elveszítve nyelvét, de megőrizve etnikumát – akárcsak a csángók nagy része – bizonyára nemcsak a románságba olvadt be, hanem részben a Kárpátokon túli magyarságba is, megfelelő adatgyűjtés hiányában még nem tud a tudomány bizonyossággal felelni.” Arra pedig, hogy a moldvai múzeumokban és raktáraikban objektív kutatásokat lehessen végezni, netán szakszerű ásatásokkal lehessen vallatni a föld mélyében őrzött történelmi emlékeket, ma még gondolni sem lehet. Marad tehát a nyelvben – még ha idegen nyelvben is – megőrzött helynevek, személynevek elemzésének lehetősége, melyből a régi magyar gyepürendszer legjellegzetesebb neveit lehet megkapni a Havaselve északkeleti csücskén: Kapus, Vámos, Les, Leskő, Szemes. Eszerint – állapítja meg Mikecs – „a Kárpátokon túli magyar települések végső mozzanatai a magyar nép honfoglalásának, a magyar szállásterület megalkotásának”

Utolsó munkájában (*A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása*) Mikecs László Bandinus Márk útvonalát követve fölismerte, hogy „a magyar névadó képzelet működésének olyan régi indítékait rejt magában, amilyen ősi névadó indítékokat egyéb fejlettebb néprészünk összeírásaiból aligha állapíthatnánk meg”. Ha nem is közölt Bandinus nyomán minden tekintetben új adatokat, de a már ismertekből új következtetéseket vont le, mint például azon a térképvázlatán, amin fölrajzolta Bandinus püspök útvonalát. Ebben az utolsó munkájában Mikecs igen alaposan foglalkozik a Bandinus összeírásából leszűrhető névadási szokásokkal, s ennek során megpróbálja különválasztani a keleti és a nyugati egyház keresztnévanyagának sajátosságait. Megállapításai, következtetései gyakran előreszaladtak, mintegy kijelölve és megelőlegezve a kutatás által föltehetően majd igazolandó jelenségeket. Nem kétséges, hogy ha lett volna rá módja és főleg ideje, fölvevéseit sorra tényekkel támasztotta volna alá. Mégis, számtalan bizonytalansággal együtt „lenyűgözően hatalmas az anyag, amit Mikecs a Bandinus-féle jelentésből szinte melléktermékként fölmutat az utókor számára. Persze tudván tudjuk, hogy ezen a szinten, amit Bandinus és Mikecs munkája képvisel, nincs fő- és melléktermék, hanem csak reánkmaradt értékes tanúságtevés létezik. Nem azért, mintha nem kerültek volna elő újabb és újabb oklevelek, statisztikák, mintha nem történtek volna hatalmas és imponáló helyszíni gyűjtések. Hanem mert ez a hihetetlen lényegre töréssel és lényeglátással megáldott ifjú, a partiumi Bihardiószeg szülötte, de aki magát mindig erdélyi embernek vallotta, mindent megérezett, és mindent megértett, amit a csángók sorsa a 20. – s tegyük hozzá immár, hogy a 21. – századi magyarságnak üzent. Ez a Kárpátokon túli magyar népcsoport Mikecs megfogalmazásában azt üzeni a mai magyaroknak, hogy ők a „középkori nagyságunk ma is élő, valóságos bizonyítékai, amikor még Európa fiatal népe, a magyar terjedt, duzzadt, ömlött előre, kelet felé, a kínálkozó utakon...” Azt üzenik, hogy a moldvai magyar „néptörödékek kultúrája és nyelve olyan archaizmusokat őrzött meg, amelyek régiességük okán fokozottan értékesek a nemzeti műveltség szempontjából”. És azt is üzenik, hogy miként „Erdély magyarsága nem érhető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül”, ugyanúgy az erdélyi magyarság sorsának jövőbeli alakulása sem képzelhető el a moldvai csángók múltjának és sorsának megismerése nélkül.”

Mikecs Lászlónak több műve nem született. A bevonuló szovjet csapatok 1944. szeptember-októberében legalább húszezer civil férfit fogtak el és hurcoltak kényszermunkára a Szovjetunióba, részben a Vörös Hadsereg Torda környéki csatában elszenvedett veszteségeinek megtorlásaként, részben az Észak-Erdélyben foglyul ejtett honvédek kis száma miatt, mivel a hiányzó hadifogolylétszámot katonákként feltüntetett civilekkel pótolták. Csak Kolozsváron ötezer magyart ejtettek foglyul. Az elhurcoltakat szerte a Szovjetunióban több lágerközpontba vitték. Mikecs László az Azovi-tenger melletti Taganrogra került, ahol 1944. december 4-én vérhasban és tüdőgyulladásban pusztult el „Főműve, a *Csángók* előszavát így zárja: *Diószegi szőlőhegy, 1941 nyárelő*. Fontosnak tartotta tehát, hogy szülőfaluját, ahol könyve kéziratát befejezte, ebben a formába is megörökítse. A faluhoz elsősorban a patriarchai jogokat gyakorló nagyapja emlékének keresztül kötődött, akivel sokat beszélgetett, és akit nagyon szeretett. Örökölt földjén népfőiskolát, nyomdát, kiadót tervezett, de ebből szinte semmi sem valósult meg, Szülőfaluja mégis büszkén gondolhat neves szülőföldre, akinek születése századik évfordulójára talán valami emlékjel is kerül majd a településen. Mert Mikecs Lászlónak ifjú élete során és szörnyűséges halála után bizony nem volt része semmilyen elismerésben, méltatásban. Talán csak Szabó T. Attila emlékezett meg róla előbb már hivatkozott búcsúztatójában. Rajta kívül csak a „poéta rokonság” siratta, búcsúztatta, emlegette költőkhöz méltóan, versekben.”

Cholnoky Olga

Dél-Amerika és gazdasága a 20. század elején Zdeněk Fafl szemszögéből

Perutka, Lukáš: Jižní Amerika a její hospodářství na počátku 20. století pohledem Zdenka Fafla. = Český časopis historický. 115. r. 2017. 4. no. 1046-1073. p.

A 20. század elején megnőtt az érdeklődés a dél-amerikai országok iránt az Osztrák-Magyar Monarchiában. Ezekre az országokra mint lehetséges új felvevőpiacokra, ill. mint a kivándorlás, az emigráció célpontjaira tekintettek. Ennek következtében fokozódott az érdeklődés mind a

folyóiratokban, mind pedig könyv formában megjelenő hírek, úti beszámolók iránt. A tanulmány ezeket a korabeli útleírásokat veszi számba, különös tekintettel Zdeněk Fafl munkásságára.

Már Zdeněk Fafl előtt is jártak cseh utazók a dél-amerikai kontinensen, amely utakról szintén készültek beszámolók. Ide tartoznak Julius Hirsch, Alberto Vojtěch Frič, Enrique Stanko Vráz, František Čech-Vyšata, Ferdinand Missler és Jan Jetmar munkái. Mindezek ellenére nem volt elegendő megbízható és kielégítő információ a dél-amerikai országokról, ezért a prágai illetékes hivatal Zdeněk Faflot és Vojtěch Vaníčeket bízta meg azzal, hogy tanulmányi útjukon összegyűjtsék és tegyék közzé a Dél-Amerikában szerzett tapasztalataikat. Vaníček hazatérte után *A La Plata köztársaságai* címmel Argentína, Paraguay és Uruguay gazdaságáról ad részletes, statisztikai szempontú beszámolót, csupán felvázolva ezen országok történelmét és földrajzát.

Ezzel szemben Zdeněk Fafl útleírása sokkal több érdekes információt tartalmaz, ráadásul bemutatja Chilét és Brazíliát is.

Az 1881-ben született Fafl már középiskolás korában kitűnt átlagon felüli képességeivel. 1904-ben jogi diplomát szerzett. 1907-től a prágai Kereskedelmi és Ipari Kamara alkalmazottja, ennek köszönhetően juthat el Dél-Amerikába is. Az első világháborút az osztrák hadsereg tisztjeként az olasz fronton tölti, a 30-as években részt vesz a csehszlovák Export Hivatal megalapításában, a második világháború alatt a Protektorátus gazdasági ügyeivel van megbízva, majd a háborút követően visszatér a prágai Gazdasági Hivatalhoz.

A Monarchia a dél-amerikai piacok iránt más országokkal szemben viszonylag későn és lassan kezdett érdeklődést mutatni. Ennek hátterében gazdasági és politikai okok álltak. Ferenc József fivére, Miksa 1864-ben elfogadta „Moctezum trónját”, de nem tudott megfelelő támogatottságot és nemzetközi elismerést szerezni, így három év múlva kivégezték, aminek következtében a Monarchia 1901-ig megszakította diplomáciai kapcsolatát Mexikóval.

A 20. század elején Argentína, Mexikó és Brazília gazdasági feltételei mind az export, mind pedig az import szempontjából megfeleltek a Monarchia elvárásainak, így a függetlenség centenáriuma alkalmából Buenos Airesben rendezett nemzetközi kiállításon (1910 május-1911